

УДК 371.132:371.125

ДО ЗМІСТУ ПОНЯТЬ «ПІДГОТОВКА» ТА «ГОТОВНІСТЬ» ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

О. І. Федоренко

Стаття присвячена аналізу змісту понять «підготовка» та «готовність» до професійної діяльності фахівців правоохоронної сфери. Розглянуто чинники, які необхідно враховувати при підготовці фахівців цієї сфери до професійної діяльності; виділено особливості професійної діяльності, які відображають її специфіку і впливають на зміст підготовки до цієї діяльності. Розкрито сутність поняття «готовність» до професійної діяльності; показаний зв'язок між поняттями «підготовка» і «готовність» до професійної діяльності.

Ключові слова: *підготовка, готовність, професійна діяльність, працівники правоохоронної сфери.*

У сучасному світі визначилися тенденції, з одного боку, до більшої конкретизації, професіоналізації вищої освіти, а з іншого – діалектично протилежна тенденція підготовки фахівців широкого профілю. У системі вищої професійної освіти Міністерства внутрішніх справ це досягається за рахунок здійснення підготовки за всіма напрямками права з урахуванням специфіки відповідної спеціалізації. Для майбутнього працівника органів внутрішніх справ це означає формування та розвиток філософських, правових, педагогічних, психологічних, соціальних знань. При цьому необхідно забезпечити водночас і спеціалізацію. У зв'язку з цим зростають вимоги до формування змісту навчальних дисциплін. Специфіка підготовки майбутніх працівників міліції до професійної діяльності полягає в тому, що, з одного боку, її зміст має базуватися на змісті професійних дисциплін юридичної спрямованості, а з іншого – враховувати зміст соціально-педагогічних дисциплін та особливості майбутньої професійної діяльності, оскільки професія належить до типу професій «людина-людина».

Мета статті – розглянути сутність і особливості професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ; проаналізувати зміст понять

«підготовка» та «готовність» до професійної діяльності та визначити їхній взаємозв'язок.

У педагогічних дослідженнях існують різні підходи до визначення поняття «підготовка». Так, деякі вчені поняття «підготовка» ототожнюють з готовністю до професійної діяльності (Н. Костіна), інші дослідники (Л. Григоренко, Т. Гущина, Г. Троцько та ін.) вважають, що підготовка включає в себе формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Аналіз наукової літератури (М. Ануфрієв, О. Бакаєв, О. Бандурка, Н. Гранат, Є. Клімов, В. Попков, О. Ярмиш та ін.) показав доцільність побудови процесу підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ з урахуванням таких чинників:

- зміст освіти вищих навчальних закладів МВС орієнтований переважно на формування у майбутніх фахівців ОВС правових знань різного напрямку (громадського, кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного права та ін.), а також карально-правових підходів (припинення та покарання) щодо профілактики правопорушень;
- у змісті підготовки майбутніх працівників ОВС, незважаючи на соціально-педагогічний характер їх професійної діяльності, недостатньо представлені відповідні навчальні курси та дисципліни, які сприяли б засвоєнню тих необхідних знань, умінь та навичок, без яких фахівець не здатен на належному рівні виконувати професійні функції, необхідні при взаємодії з представниками різних груп населення (дітьми, молоддю, пенсіонерами і т. ін.);
- побудова процесу навчання, що склалася, орієнтована в основному на репродуктивне засвоєння знань та вмінь, а не на оволодіння узагальненими, універсальними методами та прийомами професійної діяльності, які б могли варіативно застосовуватися при зміні соціальних умов або умов діяльності;
- організація процесу навчання майбутніх працівників ОВС включає переважно традиційні методи та форми викладання навчального матеріалу, які сприяють формуванню знань, але не можуть забезпечити формування на належному рівні умінь та навичок, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності, і не повною мірою сприяють формуванню професійно важливих рис та якостей особистості. Формування умінь та навичок вимагає такої організації навчального процесу, яка стимулювала б курсантів самостійно, активно та творчо застосовувати набуті знання в різних ситуаціях. Реалізувати це можливо через включення в процес підготовки

курсантів активних методів навчання (ділових ігор, тренінгу та ін.), адже вони дозволяють моделювати умови майбутньої професійної діяльності;

– не на належному рівні у підготовці майбутніх фахівців ОВС представлені питання формування знань, умінь та навичок спілкування, як в умовах професійної діяльності, так і за її межами. Професія міліціонера належить до типу професій «людина-людина» і реалізується засобами спілкування, що свідчить про те, що майбутня професійна діяльність вимагає володіння комунікативними вміннями та навичками, які мають бути сформовані у процесі підготовки до професійної діяльності.

Ці чинники викликають необхідність внесення суттєвих змін в підготовку сучасного правоохоронця до професійної діяльності.

Науково обґрунтовану підготовку майбутніх правоохоронців до професійної діяльності доцільно здійснювати на основі системного підходу, який передбачає розгляд та взаємодію всіх компонентів системи в їхній єдності та взаємозв'язку. Використання системного підходу в процесі підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ дає можливість перейти від опису явищ та їх зовнішніх проявів до визначення, розуміння їх взаємозв'язків і внутрішнього змісту.

Як було зазначено вище, у напрямі підготовки Право 6.0601 дві спеціальності, за якими здійснюється підготовка майбутніх працівників міліції в Україні - 7.060101 «Правознавство» та 7.060102 «Правоохоронна діяльність». В рамках першої спеціальності мають місце спеціалізації «Слідча», «Боротьба із незаконним обігом наркотиків», «Боротьба з економічними злочинами», «Боротьба із кіберзлочинами», в рамках другої такі спеціалізації – «Міліція громадської безпеки» (дільничні інспектори міліції), «Кримінальна міліція», «Міжнародна правоохоронна діяльність». Отже, майбутні фахівці будь-якої з названих правових спеціальностей в процесі навчання повинні отримати знання не тільки з різних галузей права (кримінального, адміністративного, сімейного, громадського, трудового та ін.), а й знання з різних галузей психології (загальної, вікової, соціальної), педагогіки (загальної, соціальної), соціології і т. ін.

Слід підкреслити, що професійна діяльність працівників має специфічні риси, не враховувати які при підготовці майбутніх фахівців неможливо. Аналіз спеціальної літератури (О. Бандурка, Б. Бовін, С. Безносів, М. Мягих, А. Сафронов) дозволяє виділити особливості професійної діяльності, що є специфічними для фахівців правоохоронної сфери.

1. Діяльність працівника ОВС протікає в площині правових суспільних відносин. Існує жорстка правова регламентація (нормативність) професійної поведінки, прийнятих рішень. Відступ від своїх службових обов'язків, порушення посадових повноважень є порушенням закону. Дана регламентація професійної діяльності працівника ОВС відрізняє її від інших професій і має бути врахована в змісті навчальних дисциплін.
2. Діяльність правоохоронця передбачає наявність владних повноважень, прав та обов'язків застосовувати владу від імені закону. Найменше відхилення від вимог закону щодо використання владних повноважень може призвести до тяжких наслідків, заподіяти моральну шкоду людині, завдати серйозної психічної травми їй та її близьким, негативно вплинути на авторитет особи серед оточуючих. Урахування даної особливості є необхідним при розробці в цілому змісту підготовки до професійної діяльності.
3. Особливістю професійної діяльності працівника ОВС є процесуальна самостійність, персональна відповідальність за прийняті рішення. Незалежність діяльності посадових осіб правоохоронних органів є одним з основних принципів правосуддя, відповідно до якого кожна посадова особа при виконанні покладених на неї обов'язків підпорядковуються тільки закону і не повинна залежати від будь-яких впливів.
4. Висока емоційність, екстремальність праці, необхідність виконання великого обсягу і різних за характером професійних завдань в умовах гострого дефіциту інформації і часу, активної протидії осіб, що ігнорують правові норми. Адже працівники міліції у професійній діяльності переважно стикаються з людьми, які перебувають в кризовому стані або потрапили в складні життєві ситуації. Це може призводити до емоційних зривів, стресів, появи невротичних реакцій, психосоматичних розладів, що може негативно впливати на ефективність виконання професійної діяльності.
5. Нестандартний, творчий характер діяльності працівників органів внутрішніх справ. Працівнику ОВС доводиться мати справу з різними життєвими ситуаціями, долями людей, які очікують від нього допомоги, творчого підходу у вирішенні проблем, уважного вивчення правовідносин, що виникають. Цим визначається необхідність наявності у працівника високого рівня знань, загальної культури і освіченості, інтелектуальних і творчих здібностей. Все це необхідно враховувати при розробці змісту навчальних дисциплін у процесі підготовки до професійної діяльності.

6. Особливістю професійної діяльності працівників міліції є те, що вона має соціально-педагогічний характер. Тобто окрім володіння знаннями, уміннями та навичками професійно-правової спрямованості працівники ОВС обов'язково повинні володіти знаннями, уміннями і навичками соціально-педагогічного та психологічного характеру, оскільки саме від рівня їхньої педагогічної освіченості залежать якість та ефективність її виконання. Ця особливість їхньої професійної діяльності є однією з визначальних при розробці змісту підготовки.

7. Важливою особливістю діяльності працівників ОВС є комунікативний аспект їхньої діяльності. У рамках професійної діяльності вони спілкуються з різними верствами населення: дітьми, їхніми батьками (родичами), вчителями, адміністрацією навчальних закладів, пенсіонерами та ін., що визначає різноплановість їх комунікацій. Така діяльність передбачає сформованість та розвиток таких комунікативних умінь, як встановлення та підтримка психологічного контакту; уміння слухати, розуміти співрозмовника, організувати та провести бесіду, співчувати (емпатія); володіти вербальними та невербальними засобами спілкування; зберігати самоконтроль та ін. Цю особливість також необхідно враховувати при розробці змісту підготовки майбутніх працівників ОВС до професійної діяльності.

Підготовка майбутніх правоохоронців до професійної діяльності має здійснюватись з дотриманням таких педагогічних умов:

- забезпечення формування у курсантів позитивної мотивації навчання та мотивації до майбутньої професійної діяльності, що досягається використанням комплексу методів, прийомів та форм навчання і виховання особистості;
- варіативного застосування методів активного навчання, оскільки дані методи в більшій мірі, ніж репродуктивні та пояснювально-ілюстративні, дозволяють моделювати умови майбутньої професійної діяльності, сприяють самостійному, творчому засвоєнню і застосуванню знань, оволодінню уміннями та навичками майбутньої професії;
- удосконалення методики проведення навчальних занять для підвищення якості засвоєння знань, оволодіння уміннями та навичками здійснення майбутньої професійної діяльності, що позитивно позначиться на якості підготовки до професійної діяльності в цілому;
- практичної спрямованості підготовки майбутніх працівників ОВС до професійної діяльності, що досягається удосконаленням виробничої

практики курсантів через включення в її зміст всіх програм практики (ознайомчої, навчальної, виробничої (стажування на посаді)), які мають сприяти залученню курсантів до майбутньої професійної діяльності;

– забезпечення міжпредметної спрямованості (правової, педагогічної, соціальної, психологічної та ін.) навчання через включення в зміст викладання навчальних дисциплін відповідних тем та питань, які дозволяють комплексно підготувати майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Підготовку майбутніх працівників міліції до професійної діяльності доцільно реалізовувати в два етапи:

– аудиторний етап – під час проведення лекційних, семінарських та практичних занять;

– позааудиторний етап – під час проведення тренінгових занять, виробничої практики (стажування на посаді).

Таким чином, підготовка майбутніх правоохоронців до професійної діяльності під час навчання у вищому навчальному закладі - цілеспрямований, організований, динамічний процес, інноваційний за своїм характером, адаптований до умов майбутньої професійної діяльності. Результатом підготовки є готовність курсантів до її самостійного виконання (засвоєння ними відповідних знань; оволодіння вміннями та навичками, необхідними у професійній діяльності; набуття досвіду їх здійснення та творчого застосування; сформованість пізнавальної і професійної мотивації, усвідомлення соціальної необхідності і цінності професії).

Звернімось до словників за змістовною характеристикою ключового поняття – «готовність». У тлумачному словнику української мови «готовність – це бажання зробити що-небудь» [194, с. 210]. В. Даль пише, що «готовність» визначається як «стан і властивість готового» [61, с. 388], а термін «готовий» означає «той, що приготувався до чого-небудь». У словнику С. Ожегова готовність визначається як «стан, при якому все зроблено, все підготовлено для будь-чого» [144, с. 116]. В українсько-російському психологічному словнику готовність трактується, як «активно-дієвий стан особистості, установка на певну поведінку, змобілізованість сил на виконання завдання» [165, с. 57]. Словник із психології окреслює готовність як «стан підготовленості, в якому організм налаштований на дію чи реакцію» [166].

У психологічному словнику поняття «готовність до дії» розглядається в декількох аспектах: як озброєність людини необхідними для успішного

виконання дії знаннями, вміннями, навичками і як згода на виконання будь-яких дій [164, с. 112].

Л. Аболін розглядає готовність як первинну, фундаментальну вихідну умову успішного виконання діяльності будь-якої складності. Категорія готовності активно досліджується сьогодні у зв'язку зі співвіднесенням її з процесом формування й становлення майбутніх фахівців для різних галузей професійної діяльності. Крім того, готовність як потенційний стан особистості професійно підготовлених майбутніх фахівців досліджується і як теоретична проблема, і як практично-орієнтований підхід.

В. Уліч говорить, що за своєю суттю готовність являє міру мобілізації внутрішніх ресурсів людини з метою найбільш ефективного вирішення певних завдань. А. Ліненко визначає готовність як цілісне стійке утворення, що мобілізує особистість на включення в професійну діяльність.

Більшість радянських вчених трактують готовність як особливий, оптимальний тимчасовий психічний стан (В. Алаторцев, А. Ганюшкін, М. Левітов, А. Пуні, Ю. Юрасов та ін.).

Так, М. Левітов розрізняє тривалу готовність, яка може бути розглянута як придатність або непридатність людини до виконання роботи, так і готовність, як тимчасовий стан, який розподіляється на підвищену, звичайну і низьку готовність [110].

До внутрішніх і зовнішніх умов, що впливають на готовність, відносять: зміст завдань, труднощі в їх розв'язанні, новизну, обставини діяльності, мотивацію, оцінку імовірності досягнення і власної підготовленості, попередні нервово-психічні стани і стани здоров'я, особистий досвід мобілізації сил при рішенні завдань, вміння контролювати і регулювати рівень свого стану готовності.

Є. Романова розглядає готовність до професійної діяльності на двох рівнях: загальну генералізовану особистісну готовність та «спеціальну» професійну готовність і трактує це поняття як своєрідний синтез психологічних феноменів та понять на різних рівнях становлення професіонала.

Поняття «готовність», на думку С. Максименка, є цілеспрямованим вираженням особистості, що містить її переконання, погляди, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки [126]. Така готовність досягається в процесі моральної, психологічної та професійної підготовки і є результатом різнобічного розвитку особистості з урахуванням вимог, зумовлених особливостями професійної діяльності.

Грунтуючись на дослідженнях Н. Матюхіної, можна визначати готовність до професійної діяльності як психічний стан, який автор поділяє на операційну готовність, функціональну готовність, особистісну готовність [131].

Таким чином, можна стверджувати, що спеціально організовані процеси навчання, виховання і розвитку особистості у вищому навчальному закладі МВС можуть забезпечити підготовку курсантів до професійної діяльності. Адже під час навчання, виховання і розвитку курсантів відбувається формування правових, соціальних, педагогічних та ін. знань, умінь, навичок, мотивації, рис та якостей особистості, що, в кінцевому результаті, сприяє формуванню готовності до виконання професійної діяльності. Формування готовності під час навчання майбутніх правоохоронців у вищому навчальному закладі забезпечується, по-перше, засвоєнням змісту навчальних дисциплін, які забезпечують спеціалізацію фахівця; по-друге, міжпредметною спрямованістю і зв'язком змісту навчальних дисциплін; по-третє, організацією навчального процесу, яка має сприяти формуванню у курсантів мотивації до майбутньої професійної діяльності та професійно важливих рис та якостей особистості.

Перспективним напрямком подальших досліджень є цілеспрямоване формування готовності майбутніх правоохоронців до професійної діяльності з урахуванням спеціалізації у процесі навчання у вищих навчальних закладах МВС України.

Література

1. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль ; ред. К. В. Виноградова. – Т. 1 : А–З. – М. : Русский язык, 1978. – 699 с.
2. Левитов Н. Д. О психологических состояниях человека. – М., 1964. – С. 103-142.
3. Максименко С.Д. Психологія в соціологічній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: навчальний посібник / С.Д. Максименко. – К.: Наукова думка, 1999. – 216.
4. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов – М. : ИСЭ, 1984. – 939 с.
5. Психологический словарь / В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – М. : Педагогика – Пресс, 1996. – 440 с.
6. Психология: словарь / [под ред. В. В. Абраменко, В. С. Аванесова, Н. С. Агамова и др.], – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
7. Психология: словарь / [под ред. А. В. Петровського, М. Г. Ярошевського]. – М. : Педагогика, 1990. – 458 с.
8. Сучасний тлумачний словник української мови 65 000 слів/ за заг. ред. В. В.

Дубічинського. – Харків: ВД «Школа», 2006. – 1008 с.

К СОДЕРЖАНИЮ ПОНЯТИЙ «ПОДГОТОВКА» И «ГОТОВНОСТЬ» К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ ПРАВООХРАНИТЕЛЕЙ

О. И. Федоренко

Статья посвящена анализу содержания понятий «подготовка» и «готовность» к профессиональной деятельности сотрудников правоохранительной сферы. Рассмотрены факторы, которые необходимо учитывать при подготовке специалистов этой сферы к профессиональной деятельности; выделены особенности профессиональной деятельности, которые отражают ее специфику и влияют на содержание подготовки к этой деятельности. Раскрыта сущность понятия «готовность» к профессиональной деятельности; показана взаимосвязь понятий «подготовка» и «готовность» к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: подготовка, готовность, профессиональная деятельность, сотрудники правоохранительной сферы.

TO MAINTENANCE OF CONCEPTS «PREPARATION» AND «READINESS» TO PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE EMPLOYEES OF THE LAW ENFORCEMENT SPHERE

E. I. Fedorenko

The article is devoted to the analysis of the content of notions «preparation» and «readiness» to professional activity of the employees of the law enforcement sphere. The factors which must be taken into consideration while training specialists of this sphere for their professional activity are examined; the special features of the professional activity, which reflect its specific character and affect the content of preparation for this activity are determined. The essence of the notion of «readiness» to professional activity is disclosed; the interrelation of the notions «preparation» and «readiness» to professional activity is shown.

Key words: preparation, readiness, professional activity, employees of law enforcement sphere.

Федоренко Олена Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, начальник кафедри психології та педагогіки Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна) E-mail: fei0907@rambler.ru

Fedorenko Olena Ivanivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Chair of Psychology and Pedagogy of Kharkiv National University of Home Affairs (Kharkiv, Ukraine) E-mail: fei0907@rambler.ru

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Тюріна В.О.

Reviewer – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Tyurina V.O.